

УДК 371.3/78:5(12;5)

Олександр Поліщук

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
ORCID ID 0000-0002-9838-7105

Інна Шоробура

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
ORCID ID: 0000-0003-3728-7968

Лариса Максимчук

Хмельницький національний університет
ORCID ID 0000-0001-8691-8100

DOI 10.24139/2312-5993/2025.01/069-077

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлено загальні особливості забезпечення ефективної дозвіллевої діяльності учнів початкової школи в умовах НУШ. Проаналізовано потенціал дозвіллевої діяльності з опорою на ключові характеристики молодшого шкільного віку. Узагальнено, що В дозвілля є простором активного спілкування, який задовольняє потребу дітей у неформальних міжособистісних контактах, які принципово відрізняються від спілкування та взаємодії в освітньому процесі. Згідно ідей НУШ дозвіллеву діяльність молодших школярів доцільно спрямовувати в такі напрями: рекреаційно-оздоровчий – дозволяє забезпечувати активні дії спрямовані на зміцнення та збереження здоров'я учнів; спортивний – дає можливості розвивати фізичні здібності учнів, зміцнювати здоров'я, покращувати імунітет тощо; туристичний – один із найрізноманітніших видів дозвіллевої діяльності; розважальний – спрямований на побудову позитивної взаємодії в системах «вчитель-учні», «учні-батьки», «вчитель-батьки» та ін.; пізнавальний – вид дозвілля, що набирає популярності, й передбачає активне пізнання нового (проектна та дослідницька діяльність); художньо-естетичний – заняття цим видом дозвілля дають змогу засвоїти культурні цінності та ідеали суспільства, збагатити картину світу школярів, розкрити творчі здібності через заняття музикою, танцями, малювання та інше. Установлено, що організація активної, змістовної та цікавої дозвіллевої діяльності учнів початкової школи в умовах НУШ корелює з дотриманням таких ідей: забезпечення тісного зв'язку із психологічним, фізіологічним, соціальним розвитком особистості молодшого школяра; нерегламентованість та неформальність вільної діяльності учнів в умовах дозвілля, його творчий характер; апелювання до надання можливостей для самовираження, самоактуалізації, самоствердження, саморозвитку особистості через обрану діяльність; створення умов для реалізації потреби здобувачів у самостійності та незалежності; трансляція корисного суспільного досвіду, що набуває особистісної значущості; задоволення індивідуальних потреб особистості; зорієнтованість на формування соціально значущих потреб особистості та еталонів соціальної поведінки.

Ключові слова: організація, дозвіллева діяльність, учні початкової школи, молодші школярі, виховання, особистість, взаємодія, умови, НУШ.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство переживає стрімкі соціокультурні зміни, які значно впливають на життя дітей молодшого шкільного віку. У період становлення особистості дозвілля відіграє важливу роль у формуванні соціальних навичок, емоційного інтелекту, творчого потенціалу та фізичного розвитку. Дозвіллева діяльність містить значний потенціал для формування у дітей молодшого шкільного віку фундаментальних людських потреб. Адже саме на цьому часовому відтинку закладаються основи моральної поведінки, відбувається засвоєння пропонованих учителем та батьками моделей поведінки, спілкування, взаємодії. Дозвілля у значній мірі важливе у процесі формування характеру молодших школярів, зокрема таких якостей, як доброзичливість, ініціативність, впевненість у собі, стриманість, мужність, витривалість, наполегливість, щирість, чесність тощо. З іншого боку, важливість забезпечення насиченої соціально-культурної дозвіллевої діяльності підкреслена у Концепції НУШ. В документі йдеться про те, що своєрідність освітньої діяльності у виховному процесі молодших школярів у позанавчальний час у тому, що вона має більш вільний, невимушений характер, цілком будується на інтересах учнів. Залучення молодших школярів до дозвіллевої діяльності повинно носити цікавий характер, наповнюватись елементами гри, в якій вчитель початкової школи виступає в ролі наставника і посередника між світом дорослих та дітьми. Одним із викликів сучасності є надмірне захоплення дітей гаджетами, що призводить до зниження рухової активності, послаблення міжособистісних комунікацій і зменшення інтересу до активних ігор, творчості, читання. У зв'язку з цим зростає потреба в організації дозвілля, яке б сприяло всебічному розвитку дітей, розширенню їхнього кругозору та зміцненню соціальних контактів. Саме тому проблема організації дозвіллевої діяльності молодших школярів набуває особливої актуальності.

Аналіз актуальних досліджень. Впровадження змін в систему початкової освіти, продиктованих реалізацією Концепції НУШ, зумовило активний інтерес дослідників до організації навчальної та дозвіллевої діяльності молодших школярів. Науковці полемізують щодо пошуку шляхів вдосконалення позашкільної освіти в умовах сучасних трансформацій (Вдосконалення позашкільної освіти в умовах сучасних трансформацій, 2024), виокремлюють особливості організації дозвілля дітей молодшого шкільного віку (О. Гончарук (Гончарук, 2022)) в контексті забезпечення культури здорового

способу життя дітей (О. Кисла, А. Кошель (Кисла, Кошель, 2020)) на основі концептів НУШ щодо взаємодії школи та родини (О. Кисла, Т. Ландар Кисла, Ландар, 2019), відводячи вагому роль у позашкільному вихованні учнів творчості вчителя початкової школи (М. Коновальчук, М. Радченко (Коновальчук, Радченко, 2022)).

Крім того знаходимо доробки, які висвітлюють специфіку *забезпечення дозвіллевої діяльності з молодшими школярами в умовах змішаної системи навчання* (І. Літяга, С. Ситняківська (Літяга, Ситняківська, 2024)), у процесі дистанційного навчання (Є. Шагодіна Шагодіна)) як важливого фактору успішної самореалізації (І. Турчина, А. Міненко, Н. Антоненко (Турчина, Міненко, Антоненко, 2021)) та запоруки розвитку соціальної компетентності учнів (О. Петренко (Петренко, 2022)). Цінними є висновки О. Чупрун щодо потенціалу структурно-функціонального підходу в розробці плану організації дозвіллевої діяльності молодших школярів в умовах позанавчальної роботи (Чупрун, 2020). Разом з тим, питання організації дозвіллевої діяльності молодших школярів в умовах НУШ не вичерпане, й потребує подальших наукових розвідок. Адже засоби виховання учнів початкової школи динамічно розвиваються та поповнюють свій арсенал

Засадничою **метою статті** вважали виокремлення дієвих векторів забезпечення дозвіллевої діяльності молодших школярів з опорою на ідеї НУШ.

Виклад основного матеріалу. В сучасній педагогічній теорії виховання проблема організація дозвілля молодших школярів в освітній діяльності сприймається як цілісність, вирішення якої потребує створення динамічна система заходів, які орієнтують на досягнення кінцевого результату – виховання соціалізованої особистості учнів, котрі здатні до самореалізації в мінливому світі. Рушійною силою виховного процесу у дозвіллевій діяльності учнів початкової школи є вирішення протиріччя між різноманітними впливами на школяра та цілісним формуванням його особистості. Це протиріччя стає джерелом розвитку, якщо мета виховання корелює з розвитком можливостей учнів і відповідає їхній оцінці значущості тієї чи іншої діяльності. Якщо учні не готові сприймати позитивні впливи з боку вчителів подібна суперечність не сприятиме оптимальному розвитку згаданої системи.

Виокремлюючи специфіку організації дозвіллевої діяльності учнів початкової школи О. Гончарук зазначає, що робота вчителя в

цьому напрямі повинна базуватись на врахуванні психофізіологічних особливостей розвитку дїйте на цьому віковому етапі, проектуванні близьких, середніх та далеких перспектив формування особистісних якостей молодших школярів, перетворюючи їх на конкретні виховні завдання (Гончарук, 2022). Для такого роду діяльності характерна певна специфіка, що визначається тими психологічними та віковими особливостями, які характерні для періоду від 6 до 11 років, а саме: емоційне та безпосереднє сприйняття світу, нестійкість уваги, швидка стомлюваність тощо.

На думку дослідників, які займаються вивченням проблематики дозвіллевої діяльності учнів, велике значення для організації культурно-дозвільної діяльності молодших школярів у позаурочний час має розвиток самої виховної системи, у якій досить складна структура. З одного боку, система психолого-педагогічна, з іншого – позанавчально-педагогічна, і впливає вона на молодших школярів не тільки як педагогічний фактор (через вчителів, підручники, домашні завдання), але і як позанавчальний фактор (через зануреність у навколишнє середовище, в основі якої лежить конкретна об'єднувальна діяльність дітей та дорослих.

Очевидно, що дозвіллева діяльність учнів початкової школи в умовах НУШ є складником педагогічного процесу, який передбачає цілеспрямовані дії щодо створення умов для розвитку молодшого школяра. Тобто долучення здобувачів до різних видів соціальних відносин за допомогою певних педагогічних методів дозвіллевої діяльності.

На переконання О. Кислої та Т. Ландар (Кисла, Ландар, 2019), дозвільнелева діяльність, яка здійснюється у позаурочний час, передбачає наявність певних компонентів, сукупність яких дозволить вирішити завдання, спрямовані на формування всебічного розвитку дітей молодшого шкільного віку, а саме: створення умов для рівного прояву учнями своїх індивідуальних здібностей у позанавчальній діяльності; використання активних та нестандартних форм оцінювати власних і чужих досягнень; сприяння учням досліджувати і аналізувати реальність тощо.

Безумовно, вчитель початкової школи відіграє важливу роль в організації дозвіллевої діяльності учнів. До ключових характеристик, якими повинен володіти компетентний педагог, щоб забезпечити результативність згаданого виду роботи відносимо:

- багатопредметність – вчитель повинен володіти теорією та методикою викладання навчальних дисциплін, що належать до різних предметних галузей знання;

- поліфункціональність – на вчителя покладено кілька функцій: навчання, виховання та розвиток школярів; сприяння соціалізації учнів, формуванню у них загальної культури; педагогічна освіта батьків, регулювання виховних впливів сім'ї та школи;

- врахування вікових особливостей молодших школярів – педагогу необхідно дотримуватися певних психолого-педагогічних і методичних умов, використовувати здоров'язберезувальні технології в організації освітньо-виховного процесу.

Результативність дозвілєвої діяльності молодших школярів залежить від врахування особистісних факторів. Так, О. Петренко відзначає, що одним із резервів організації такої роботи є цілеспрямоване формування соціальної мотивації, яка має бути безпосередньо пов'язана з задоволенням домінуючих потреб віку, які корелюють з освітньою діяльністю (Петренко, 2022). До переліку таких потреб належить пізнавальна потреба, в процесі задоволення якої відбувається закріплення пізнавальних інтересів. Можливість розширити, збагатити свої знання, проникнути в сутність явищ, що вивчаються, надзвичайно актуальна для учнів молодшого шкільного віку, оскільки саме в цей період знання та способи діяльності починають співвідноситися з індивідуальною творчістю.

Сформовані в просторі освітньої діяльності інтереси та переконання створюють у дітей підвищений емоційний фон, формують їх активне ставлення до дозвілєвої діяльності. Зміна провідної діяльності, розвиток міжособистісного спілкування значною мірою перебудовують інтелектуальну та пізнавальну сферу учні, що виявляється, насамперед, у зацікавленні до отримання нових знань. Це корелює з розширенням сфери спілкування.

Винесення індивідуальних творчих та інтелектуальних дій з освітньої діяльності у дозвілєву задовольняє потреби учнів початкової школи, що виходять за рамки навчання. Адже творча самореалізація для багатьох молодших школярів стає суб'єктивно необхідною, а значить, набуває високої цінності. Відтак, стає ціннісним орієнтиром як у просторі навчальної діяльності, так в дозвіллі.

В молодшому шкільному віці вільний час стає простором, що надає величезний вплив на всі сфери життєдіяльності, особистісного

розвитку, системи міжособистісних відносин, тому важливо максимально системно, повноцінно та ефективно використовувати соціально-педагогічний потенціал вільного часу учнів. На відміну від вільного часу, дозвілля інтегрує у собі відпочинок і працю, тобто є діяльністю, у процесі якої реалізуються бажання, інтереси та соціокультурні потреби молодших школярів.

Для залучення учнів початкової школи до організованої дозвіллевої діяльності в умовах НУШ необхідно зберігати, підтримувати та розвивати їхній інтерес до соціально-культурної, розвивальної роботи поза межами школи. Провідним завданням педагогічно-дозвіллевої діяльності є формування в школярів навичок самоорганізації, які надалі можуть транслюватися ними в інші сфери діяльності. Саме в дозвілєвій діяльності учні початкової школи більш ніж де-небудь вільно реалізують свою індивідуальність, самостійно роблять вибір, опановують навички контролю та самоконтролю.

Варто зазначити, що дозвілля є простором активного спілкування, що задовольняє потребу дітей у неформальних міжособистісних контактах, які принципово відрізняються від спілкування та взаємодії в освітньому процесі. Тому великою популярністю серед учнів початкової школи користуються творчі гуртки та об'єднання за інтересами, а також участь у тематичних соціальних акціях. Цінність дозвіллевої діяльності для полягає в тому, що здобувачі початкової освіти отримують можливість добровільно та самостійно спробувати себе у різних соціальних ролях, недоступних їм (з різних причин) в умовах сім'ї та школи. Згідно ідей НУШ дозвіллеву діяльність молодших школярів доцільно спрямовувати в такі напрями:

рекреаційно-оздоровчий – дозволяє забезпечувати активні дії спрямовані на зміцнення та збереження здоров'я учнів; формування культури здорового способу життя; відновлення українських традицій здоров'язбереження тощо;

спортивний – дає можливості розвивати фізичні здібності учнів, зміцнювати здоров'я, покращувати імунітет тощо;

туристичний – один із найрізноманітніших видів дозвіллевої діяльності, який охоплює відвідування культурних та історичних пам'яток, пам'яток природи тощо;

розважальний – спрямований на побудову позитивної взаємодії в системах «вчитель-учні», «учні-батьки», «вчитель-батьки» та ін.;

пізнавальний – вид дозвілля, що набирає популярності, й передбачає активне пізнання нового (проектна та дослідницька діяльність);

художньо-естетичний – заняття цим видом дозвілля дають змогу засвоїти культурні цінності та ідеали суспільства, збагатити картину світу школярів, розкрити творчі здібності через заняття музикою, танцями, малювання та інше.

Висновки. Для організації активної, змістовної та цікавої дозвіллевої діяльності учнів початкової школи в умовах НУШ освітянам та батькам необхідно враховувати низку постулатів: забезпечення тісного зв'язку із психологічним, фізіологічним, соціальним розвитком особистості молодшого школяра; нерегламентованість та неформальність вільної діяльності учнів в умовах дозвілля, його творчий характер; апелювання до надання можливостей для самовираження, самоактуалізації, самоствердження, саморозвитку особистості через обрану діяльність; створення умов для реалізації потреби здобувачів у самостійності та незалежності; трансляція корисного суспільного досвіду, що набуває особистісної значущості; задоволення індивідуальних потреб особистості; зорієнтованість на формування соціально значущих потреб особистості та еталонів соціальної поведінки. В дозвіллевій діяльності у молодших школярів формується особливий мікросоціум, що дозволяє їм освоювати різноманітні соціальні ролі, ідеали, еталони, норми, тим самим забезпечується сприятливий процес соціалізації. Ефективна організація дозвіллевої діяльності сприяє гармонійному розвитку особистості, формуванню цінностей, культури спілкування, розвитку творчих здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

- Вдосконалення позашкільної освіти в умовах сучасних трансформацій* (2024): матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Кропивницький, 19 березня 2024 р.). Кропивницький: ПП «Поліум» (*Improving extracurricular education in the context of modern transformations* (2024): materials of the 1st All-Ukrainian scientific and practical Internet conference (Kropyvnytskyi, March 19, 2024). Kropyvnytskyi: PP "Polium").
- Гончарук, О. В. (2022). Особливості організації дозвілля дітей молодшого шкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 83, 74–77 (Honcharuk, O. V. (2022). Peculiarities of organizing leisure time for children of primary school age. *Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and general education schools*, 83, 74–77).

- Кисла, О. Ф., Кошель, А. П. (2020). Формування культури здорового способу життя дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*, 69, 107–110 (Kysla, O. F., Koshel, A. P. (2020). Formation of a culture of a healthy lifestyle for preschool children. *Collection of scientific works of Kherson State University. Pedagogical Sciences*, 69, 107–110).
- Кисла, О. Ф., Ландар, Т. О. Реалізація ідей Нової української школи шляхом взаємодії школи та родини. *Молодий вчений*, 241–244 (Kysla, O. F., Landar, T. O. Implementation of the ideas of the New Ukrainian School through the interaction of school and family. *Young scientist*, 241–244).
- Коновальчук, М. В., Радченко, М. В. (2022). *Від творчості вчителя – до життєтворчості учня*. навчально-методичний посібник. Київ : ТОВ «СІТІПРИНТ» (Konovalchuk, M. V., Radchenko, M. V. (2022). *From the creativity of the teacher to the life creativity of the student*. teaching and methodological manual. Kyiv: LLC "CITYPRINT").
- Літяга, І. В., Ситняківська, С. М. (2024). Організація дозвілєвої діяльності з молодшими школярами в умовах змішаної системи навчання. *Проблеми, пріоритети та перспективи розвитку науки, освіти і технологій в XXI столітті*: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/39145/1/Стаття%20І.%20В.%20Літяга%2С%20С.М.%20Ситняківська.pdf> (Lityaga, I. V., Sytnyaktivska, S. M. (2024). Organization of leisure activities with younger schoolchildren in the conditions of a blended learning system. *Problems, priorities and prospects for the development of science, education and technologies in the 21st century*: collection of abstracts of reports of the International Scientific and Practical Conference. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/39145/1/Стаття%20І.%20В.%20Літяга%2С%20С.М.%20Ситняківська.pdf>)
- Петренко, О. (2022). Виховання соціальної компетентності молодших школярів на уроках «Я досліджую світ». *Педагогіка вищої та середньої школи*, 77, 67–73 (Petrenko, O. (2022). Education of social competence of younger schoolchildren in the lessons "I explore the world". *Pedagogy of Higher and Secondary Education*, 77, 67–73).
- Турчина, І. С., Міненок, А. О., Антоненко, Н. С. Особливості організації дозвілєвої діяльності молодших школярів як важлива умова успішної самореалізації. *Актуальні проблеми дошкільної та загальної середньої освіти*, 13 (169), 141–146 (Turchyna, I. S., Minenok, A. O., Antonenko, N. S. Peculiarities of organizing leisure activities of younger schoolchildren as an important condition for successful self-realization. *Current Problems of Preschool and General Secondary Education*, 13 (169), 141–146).
- Чупрун, Олександра (2020). Дозвілєва діяльність молодших школярів в умовах позанавчальної роботи: структурно-функціональний підхід. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 34. Том 5, 249–254 (Chuprun, Oleksandra (2020). Leisure activities of younger schoolchildren in the context of extracurricular work: a structural-functional approach. *Current Issues in the Humanities*, 34. Volume 5, 249–254).
- Шагодіна, Євгенія. *Організація культурно-дозвілєвої діяльності молодших школярів у процесі дистанційного навчання*. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3f8702ca-cd37-4a27->

[8b79-96917f92c80f/content](https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3f8702ca-cd37-4a27-8b79-96917f92c80f/content) (Shagodina, Evgeniya. *Organization of cultural and leisure activities of younger schoolchildren in the process of distance learning*. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3f8702ca-cd37-4a27-8b79-96917f92c80f/content>).

SUMMARY

Polishchuk Oleksandr, Shorobura Inna, Maksymchuk Larysa. Features of organization of leisure activities of primary school students in the conditions of the new ukrainian school.

The article highlights the general features of ensuring effective leisure activities of primary school students in the conditions of the New Ukrainian School. The potential of leisure activities is analyzed based on the key characteristics of the younger school age. It is summarized that leisure is a space for active communication that satisfies the need of children for informal interpersonal contacts, which are fundamentally different from communication and interaction in the educational process. According to the ideas of the New Ukrainian School, it is advisable to direct the leisure activities of younger schoolchildren in the following directions: recreational and health-improving - allows for active actions aimed at strengthening and preserving the health of students; sports - provides opportunities to develop the physical abilities of students, strengthen health, improve immunity, etc.; tourist - one of the most diverse types of leisure activities; entertainment - aimed at building positive interaction in the systems "teacher-students", "students-parents", "teacher-parents", etc.; cognitive – a type of leisure that is gaining popularity and involves active learning of the new (project and research activities); artistic and aesthetic – activities in this type of leisure allow students to learn cultural values and ideals of society, enrich the picture of the world of schoolchildren, reveal creative abilities through music, dancing, drawing, etc. It has been established that the organization of active, meaningful and interesting leisure activities of primary school students in the conditions of the New Ukrainian School correlates with the observance of the following ideas: ensuring a close connection with the psychological, physiological, social development of the personality of the younger student; unregulated and informality of students' free activity in leisure conditions, its creative nature; appealing to providing opportunities for self-expression, self-actualization, self-affirmation, self-development of the personality through the chosen activity; creating conditions for the realization of the students' need for independence and self-reliance; broadcasting useful social experience that acquires personal significance; satisfaction of individual needs of the individual; orientation towards the formation of socially significant needs of the individual and standards of social behavior.

Key words: organization, leisure activities, elementary school students, younger schoolchildren, upbringing, personality, interaction, conditions, New Ukrainian School.